

ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Лузан П. Г., д. п. н, проф., головний науковий співробітник лабораторії науково-методичного супроводу підготовки фахівців коледжах і технікумах Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, м. Київ

Стратегія якості підготовки кваліфікованих робітників, фахівців сьогодні визначена домінантним напрямом модернізації освітнього процесу у всіх ланках професійної освіти – професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої професійноорієнтованої. Це зумовлено, насамперед, посиленнями вимогами суспільства до кваліфікації випускників закладів професійної освіти, які вже з перших днів роботи за фахом мають результативно, творчо вирішувати суспільні та виробничі завдання, демонструвати уміння самоосвітньої діяльності, здатності продуктивно та безперервно опановувати інноваційні технології.

Природно, забезпечити необхідну якість професійної освіти неможливо без належного, об'єктивного, надійного оцінювання результатів професійної підготовки фахівців, перевірки адекватності застосування засобів, методів, форм, педагогічних технологій вимогам особисто орієнтованої компетентнісної концепції. Аналіз літератури засвідчив, що аспекти моніторингу, діагностики, контролю результатів навчання здобувачів професійної освіти відображено в значній кількості ґрунтовних наукових праць [1; 2; 4; 5; 6]. Натомість поки-що педагогічною наукою не напрацьовано докладних і, разом з тим, зручних у застосуванні методик, технологій оцінювання результатів компетентнісно орієнтованого навчання учнів (студентів). Відтак, педагогічні працівники часто інтуїтивно, на основі усталеного роками діагностичного інструментарію оцінюють результати навчання, які не завжди говорять про якість підготовки фахівців, про рівень опанування студентами компетентностями – динамічним поєднанням знань, розумінь, умінь та здатностей. Вказані положення переконують, що обґрунтування теоретичних і методичних засад оцінювання якості підготовки кваліфікованих робітників, фахівців у закладах професійної освіти нині є вкрай актуальною науковою задачею.

Мета дослідження: на основі аналізу сутнісних характеристик оцінювання якості підготовки кваліфікованих робітників, фахівців, особливостей компетентнісного підходу у професійній освіті визначити та обґрунтувати принципи та умови як теоретичний базис визначення та оцінювання відповідності результатів навчання вимогам стандартів, освітньо-професійних програм, роботодавців тощо.

Огляд наукових джерел свідчить, що серед учених немає єдності думок щодо змісту поняття «якість підготовки фахівців». Це й не дивно: це поняття можна розглядати і як філософську, і як педагогічну (психологічну, політичну, управлінську) наукову категорію. Згідно Закону України «Про фахову

передвищу освіту», основним критерієм ефективності професійної підготовки фахівців у коледжах є якість фахової передвищої освіти – відповідність умов освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам фахової передвищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, яка забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти. На це задеклароване положення закону і будемо орієнтуватися у процесі наукового пошуку.

Відтак, відповідність результатів навчання вимогам законодавства та стандартів фахової передвищої освіти і є тим параметром ефективності освітнього процесу, який усталено називають якістю професійної підготовки. Справедливо виникає запитання: що варто розуміти під терміном «оцінювання якості професійної підготовки фахівців»?

Переважно, в науковій літературі сутність процесу педагогічного оцінювання учені пов'язують з систематичним збиранням та інтерпретацією даних, продукуванням на їх основі суджень для організації певних дій щодо поліпшення системи. При цьому найчастіше виокремлюється інформаційна (збір відомостей про студента, студентську групу, спеціальність тощо), інтерпретуюча (встановлення ступеня сформованості знань, умінь, окремих якостей особистості, рівня згуртованості студентського колективу, стану агроінженерної освіти та ін.) та коригуюча (внесення певних змін в освітній процес, оптимізація методів, форм, технологій навчання і виховання, надання методичної допомоги суб'єктам педагогічної взаємодії тощо) функції оцінювання результатів навчання студентів.

Варто погодитися з рекомендаціями учених, що педагогічне оцінювання може застосовуватися для різних цілей: для визначення навчальних досягнень студентів; для встановлення ефективності методів і форм організації навчання; для визначення ефективності діяльності закладу освіти; для визначення результативності обґрунтованого способу навчання, дидактичної технології та ін. У нашому випадку, будемо орієнтуватися на оцінювання «з метою розвитку, покращення та вдосконалення (forimprovement)» результатів компетентнісних досягнень студентів – їх професійної підготовки.

Отже, оцінювання – процес встановлення рівня навчальних досягнень студента/студентів в оволодінні змістом навчальної дисципліни (теми, модуля та ін.) відповідно до вимог чинних освітньо-професійних програм чи освітніх стандартів. Основними компонентами оцінювання є встановлення фактичного рівня знань, зіставлення виявлених знань з еталонними, оформлення результату навчання студентів у вигляді оцінки-балів. Відповідно, виникає запитання: якими принципами варто керуватися в оцінюванні якості підготовки кваліфікованих робітників, техніків, технологів, менеджерів тощо?

Нагадаємо, що нова компетентнісна концепція вимагає перебудови звичаєвої системи освітнього процесу, удосконалення змісту, форм, методів, засобів навчання, інструментів та процедур оцінювання результатів навчальних досягнень студентів. І передусім, маємо суттєво оновити, модернізувати

комплекс провідних принципів оцінювання результатів навчання. До таких основних правил сучасного оцінювання якості підготовки фахівців відносимо:

– *чітке визначення очікуваних результатів навчання*: заплановані для перевірки результати навчання мають бути конкретними, такими, які можна перевірити, досягнути; вони повинні відповідати освітнім цілям і завданням; освітні результати мають співвідноситися з достатнім терміном часу для їх опанування студентами. Тут доцільно скористатися рекомендаціями представників проекту Тьюнінг щодо застосування таксономії Б. Блюма, який поділив цілі-результати навчання на три групи: цілі когнітивної (пізнавальної) групи, цілі афективної (емоційної) групи (виражаються через сприймання, інтереси, нахили, здібності) та психомоторні цілі (навички письма, мовні, трудові навички, фізичні). Наприклад, когнітивна (пізнавальна сфера) містить шість послідовних рівнів складності: *запам'ятовування, знання (назвіть, покажіть) конструктивні складові катушкового висівного апарату); розуміння (поясніть, як здійснюється передача крутного моменту від осі коліс до валу приводу висівних апаратів); застосування (розрахуйте норму висіву, встановлену на сівалки за наведеними величинами кількості насіння, висіяного під час випробування); аналіз (проаналізуйте шляхи зниження ущільнюючої дії на ґрунт ходових систем машинно-тракторних агрегатів); синтез (узагальніть причини низької якості зернових сівалок вітчизняного виробництва); оцінювання (оцініть, які методи захисту рослин від хвороб, шкідників та бур'янів найбільш екологічно доцільні для вашого господарства (організаційно-господарський метод; агротехнічний метод; механічний метод; фізичний метод; біологічний метод; хімічний метод; інтегрований метод).*

Відтак, для формулювання одного результату навчання маємо використовувати лише одне дієслово доконаного виду (*визначити, вибрати, обчислити, класифікувати, спроектувати, розробити, оцінити* та ін.), уникаючи неточних термінів (*знати, розуміти, ознайомитися* тощо) та складних речень.

– *об'єктивність оцінювання компетентнісних досягнень студентів*. Під об'єктивним оцінюванням розуміємо особливий вид педагогічної діяльності з установлення цінності (рівня) досягнутого студентом (шляхом порівняння початкового рівня з досягнутим і досягнутого рівня з еталоном – вимогами освітнього стандарту, освітньо-професійної програми). Мова про те, що оцінювати маємо не навчальні дії чи навчально-пізнавальну діяльність учня, не знання й навички як такі, а певний продукт, який учень отримав за результатами виконання діагностичного завдання. Цей продукт є синтезом певних елементів, які в цілому і засвідчують ступінь досягнення еталону виконання завдання. У свою чергу, це дозволяє викладачеві «... виміряти й оцінити продукт учня з однозначною інтерпретацією та математичною точністю за кількістю представлених елементів»[5].

Наприклад: З наведеного переліку виберіть зернові культури, що є і озимими, і ярими:

1. Пшениця

2. Ячмінь
3. Просо
4. Жито
5. Овес
6. Кукурудза

«Еталоном» в наведеному завданні є відповідь 1; 2; 4 (пшениця, ячмінь і жито є і озимими, і ярими зерновими культурами). Якщо наш уявний учень вказав, що до таких культур відноситься пшениця і жито (1; 4), запропонований для перевірки зміст він опанував недостатньо, з трьох елементів йому зараховується лише 2. Відповідно, якщо вказано, наприклад, лише на пшеницю («1»), зараховується 1 елемент. Проте якщо у відповіді учень допустив помилку (1; 4; 6), вважається, що цей зміст ним не засвоєно, йому не зараховується навіть дві правильні відповіді! Але про те, що не варто вгадувати, а вказувати лише на те, що знаєш напевне, учні мають попереджуватися заздалегідь!

Додамо, що суб'єктивність оцінювання результатів навчання усувається і шляхом винесення діагностичних процедур за межі відносин «викладач-учень» (за прикладом ЗНО, коли учнів оцінюють не ті вчителі, котрі навчали. У перспективі таке об'єктивне оцінювання кваліфікацій випускників закладів професійної освіти будуть здійснювати кваліфікаційні центри), а також через застосування об'єктивних методів оцінювання навчальних досягнень здобувачів (тестування, практичний контроль, графічна перевірка, проекти та ін.). Мірилом об'єктивності є й те, що на оцінювання знань не повинні впливати симпатії і антипатії викладача, особливості поведінки та здоров'я учня та ін.

Отже, принцип об'єктивності вимагає рівних, однакових умов за змістом, формою, способами оцінювання якості підготовки робітників, фахівців, однакових критеріїв оцінювання для всіх учнів. Це означає, що виставлені оцінки, бали, рейтинги мають збігатися незалежно від методів і форм перевірки та педагогічних працівників, які здійснюють процедуру оцінювання.

– *системність і систематичність оцінювання результатів навчання учнів*: оцінювання результатів навчальних досягнень учнів та їх аналіз мають відповідати структурним компонентам змісту освіти. Задля вчасного коригування освітнього процесу оцінювання якості підготовки студентів за освітньо-професійною програмою має здійснюватися регулярно, постійно протягом семестру та навчального року, на етапах попереднього, поточного, тематичного (модульного), підсумкового контролю освітніх результатів. Отже, процедура оцінювання результатів навчальних досягнень учнів має здійснюватися не стихійно, а з дотриманням певного плану, з яким слід заздалегідь ознайомити усіх учасників освітнього процесу;

– *єдності вимог*: контрольні завдання мають розроблятися на основі задекларованих стандартами (освітньо-професійними програмами) освітніх результатів, що набуваються здобувачами певної спеціальності у процесі опанування професійною компетентністю. Педагогічному працівнику важливо пам'ятати, що ті компетентності (знання, уміння, навички, особистісні якості та цінності тощо), які опановують учні при вивченні певної дисципліни, повинні корелювати з освітніми результатами, задекларованими в освітньо-професійній програмі. Природно, в навчальній програмі з дисципліни ці результати слід конкретно виписати і, що не менш важливо, заздалегідь ознайомити з ними учнів;

– *позитивний підхід в оцінюванні результатів навчання учнів*. Оцінка як результат оцінювання має орієнтуватися на рівень досягнень і прогрес учня, не підкреслювати його невдачі: лише такий підхід забезпечує реальний, стимулювальний вплив на розвиток навчально-пізнавальної діяльності майбутнього фахівця, пізнавальних потреб та мотивів учіння вихованців. Дотримання вказаного припису має: розвивати в учнів позитивне ставлення до самого себе, впевненість у своїх інтелектуальних здібностях і власних можливостях; заохочувати учнів експериментувати, удосконалювати, діяти нестандартно без ризику отримати за це негативну оцінку; давати змогу учням продемонструвати свої досягнення тими методами, які вони забажають вибрати. «Ви на правильному шляху, але спробуйте застосувати...»- це та модель комунікації, яку слід застосовувати на противагу категоричному «неправильно», «не знаєте», «груба помилка» тощо.

– *індивідуальний підхід під час оцінювання результатів навчальних досягнень учнів*– забезпечення таких дидактичних умов, за яких враховується рівень навченості та інтелектуальні можливості здобувачів, знімається психологічне напруження, тривога учнів за об'єктивність оцінювання їх знань, створюється атмосфера доброзичливості, а справедлива оцінка стимулює кожного учня до систематичної навчально-пізнавальної діяльності, до ліквідації виявлених помилок і недоліків;

– *багатовимірність оцінювання результатів навчальних досягнень студентів* – оцінюватися мають одночасно всі визначальні складники професійної компетентності, що набувається майбутнім фахівцем. Зокрема, при підсумковому оцінюванні важливо визначити рівень професійних знань, умінь та навичок майбутнього фахівця, його ставлення до професійної діяльності, сформованість професійних якостей випускника тощо. Варто розробити такі діагностичні завдання, розв'язання яких засвідчить рівень навчальних досягнень учня.

– адекватність інструментів оцінювання компетентнісних досягнень студентів. Система інструментів оцінювання (методів і процедур) має відповідати навчальним завданням, об'єктам і суб'єктам оцінки, стилям навчання студентів і функціям оцінювання.

– дотримання балансу суб'єктів оцінювання. Формальне оцінювання (викладачем, педагогічною громадськістю) має поєднуватися з самооцінками студентами результатів власних навчальних досягнень та взаємооцінками. Є думки про те, що «баланс суб'єктів оцінювання» має характеризуватися таким розподілом: 20 % оцінювання здійснює викладач, 50 % – сам студент, і 30 % оцінювання здійснюється через взаємооцінювання.

Природно, дотримання вимог зазначених принципів можливе при забезпеченні певних умов оцінювання якості професійної підготовки фахівців, до яких відносимо:

1. Цілеспрямоване застосування валідних, надійних, точних методів об'єктивного оцінювання навчальних досягнень студентів. Наприклад, при тестуванню оцінюванні результатів навчання термін «валідність» використовується для загальної характеристики тесту, який відповідає вимогам та меті тестування. Чітке і зрозуміле визначення валідності тесту дає А. Анастасі: валідність тесту – «...це поняття, котре вказує нам на те, що тест вимірює та наскільки добре він це робить». Валідність тестування є комплексним поняттям, яке складається з валідності інструментарію (валідність тестових завдань, валідність тесту), валідності методу (валідність змісту, валідність відповідності), валідності процедури тестування та валідності процедури оцінювання. Мова про те, що не тільки зміст тесту має відповідати поставленим цілям, а й процеси тестування та оцінювання мають відповідати вимогам об'єктивності.

Наприклад, для оцінювання валідності тесту варто провести експеримент з групою студентів (не менше 50 осіб). Студенти послідовно виконують два види контрольної роботи: письмову роботу у вигляді впорядкованих традиційних питань та тест. Тест вважається валідним, якщо з ймовірністю 95% можна стверджувати: розподіли балів студентів за результатами цих контрольних заходів не відрізняються;

2. Застосування декількох інструментів оцінювання (учені називають від 2 до 4) якості підготовки фахівців (тестування, спостереження, проект, практичне завдання, обговорення, презентація, інтерв'ю, рольові ігри та ін.), кожен з яких є найбільш адекватним для оцінки відповідного об'єкта, що діагностується (складника професійної компетентності – професійних знань, умінь, навичок, ставлень, особистісних якостей тощо); Наприклад, за даними С. Леу[4], для визначення рівня професійної компетентності учня закладу

професійної освіти у Великій Британії, ППО (*план підсумкового оцінювання* – документ, що містить детальні інструкції щодо критеріїв, методів, процедур оцінювання кваліфікацій) повинен містити «... як мінімум два різні по суті та призначенню методи із широкого спектра форм та інструментів оцінювання»[3, с. 28]. Основними такими інструментами (методами) оцінювання у Великій Британії є:

– *спостереження* за роботою учня на робочому місці (вважається найбільш дієвим засобом оцінювання компетентнісних досягнень учня, оскільки оцінювач впевнюється у можливості здобувача кваліфікації виконувати певні трудові дії та може задавати запитання в перебігу виконання завдання);

– *практична демонстрація* вмінь виконання професійної діяльності (проводиться в майстернях, в імітованих робочих зонах, в центрах оцінювання кваліфікацій на спеціальному обладнанні) з опитуванням кандидата у перебігу чи на завершення випробувань;

– *тестування* для оцінювання(у більшості випадків) рівня знань учнів із застосуванням тестових завдань різних видів, як у паперовій, так і в електронній формі;

– *проект* як результат виконання учнем професійного практично спрямованого завдання, захист якого може поєднуватися з презентацією матеріалів проектування, співбесідою чи дискусією (в деяких професіях може включати виробництво продукції);

– *презентація* як форма представлення результатів окремому оцінювачу чи комісії з обов'язковим компонентом «запитання-відповідь» (запитання мають бути короткими і конкретними);

– *обговорення*: на вибір оцінювача, з дотриманням вимог-інструкцій ППО може бути одна із таких форм оцінювання: професійне обговорення; інтерв'ю (серія запитань до учня про різні аспекти професії); усний іспит; дискусія між оцінювачем та учнем щодо теоретичних чи практичних знань здобувача кваліфікації тощо.

3. Інструменти оцінювання якості підготовки фахівців мають бути релевантними об'єктам оцінки і особливостям учнів;

4. Продукування висновків про якість підготовки кваліфікованих робітників, фахівців здійснюється на основі тріангуляційного методу підвищення надійності - урахування інформації з різних джерел, включаючи самооцінки учнів та взаємооцінки одногрупників;

5. Завчасне ознайомлення студентів з критеріями оцінювання якості їх підготовки у закладах професійної освіти. Щодо критеріїв оцінювання, то тут слід сказати про таке. Насамперед, критерії мають корелювати з цілями і

завданнями перевірки. Найчастіше в інструктивних матеріалах стосовно оцінювання навчальних досягнень тих, хто навчається, вказується на такі критерії: 1) характеристика відповіді учня (елементарна, фрагментарна, неповна, повна, логічна, доказова, обґрунтована, творча); 2) якість знань (правильність, повнота, осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість, міцність); 3) ступінь сформованості умінь (загальнонавчальних, професійних); 4) рівень оволодіння пізнавальними операціями (вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, робити висновки тощо); 5) досвід творчої діяльності (вміння виявляти й розв'язувати проблеми, формулювати гіпотези); самостійність оцінних суджень.

Отже, оцінювання якості підготовки кваліфікованих робітників, фахівців як процедура зіставлення визначених результатів навчання студентів із задекларованими в освітніх стандартах (освітньо-професійних програмах) компетентностями має здійснюватися з дотриманням схарактеризованих принципів та обґрунтованих педагогічних умов. Ознайомлення педагогічної громадськості, здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої освіти з результатами системного, заздалегідь спланованого, об'єктивного оцінювання компетентнісних досягнень студентів має бути запорукою суттєвого поліпшення якості підготовки фахівців у закладах професійної освіти.

Перспективи подальших наукових пошуків пов'язуємо з обґрунтуванням та розробленням методичної системи об'єктивного оцінювання якості підготовки фахівців у закладах професійної освіти та розробленням її структурної моделі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байназарова О.О., Ракчєєва В.В. Моніторинг та оцінювання якості освіти: Методичний посібник. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – 58 с.
2. Кошук О. Б., Лузан П. Г., Діденко О. В. Обґрунтування методики тестового контролю навчальних досягнень майбутніх інженерів. *Наука і освіта*. Одеса, 2018. Вип. 4. С. 118–129.
3. Леу С. О. Особливості стандартизації в системі професійної освіти і навчання Великої Британії: методичні рекомендації / С. О. Леу. – Київ, 2018. – 55 с.
4. Лук'янченко Н. Д. Проблема якості професійної підготовки фахівців / Н. Д. Лук'янченко, Г. В. Ларичева // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля : наук. журн. – 2011. – № 16. – С. 50–53.

5. Пісарєв В., Пісарєва В. Об'єктивне оцінювання – фундаментальна задача Електронний ресурс Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/school/method/6590/>

6. Рогова Т.В. Проблема управління якістю освіти в науковій літературі та освітній практиці / Т.В.Рогова // Педагогіка та психологія: зб. наук. праць. – Х.: «Смугаста типографія», 2015. – Вип.51. – С. 211-218.

Розкрито особливості оцінювання якості професійної підготовки кваліфікованих робітників, фахівців у закладах професійної освіти. Визначено сучасні принципи, обґрунтовано педагогічні умови оцінювання компетентнісних досягнень учнів, студентів. Акцентовано увагу на застосуванні об'єктивних інструментів встановлення рівня навчальних досягнень тих, хто навчається в оволодінні змістом навчальної дисципліни (теми, модуля та ін.) відповідно до вимог чинних освітньо-професійних програм чи освітніх стандартів.

Ключові слова: *якість підготовки, педагогічне оцінювання, результати навчання, освітньо-професійна програма, критерії оцінювання.*

Раскрыты особенности оценки качества профессиональной подготовки квалифицированных рабочих, специалистов в учреждениях профессионального образования.

Определены современные принципы, обоснованы педагогические условия оценивания результатов обучения учащихся, студентов. Акцентируется внимание на применении объективных инструментов установления уровня учебных достижений учащихся в овладении содержанием учебной дисциплины (темы, модуля и др.) в соответствии с требованиями действующих образовательно-профессиональных программ или образовательных стандартов.

Ключевые слова: *качество подготовки, педагогическое оценивание, результаты обучения, образовательно-профессиональная программа, критерии оценки.*

The peculiarities of assessing the quality of professional training of skilled workers, specialists in vocational education institutions are revealed. Modern principles are determined, pedagogical conditions of assessment of competence achievements of pupils and students are substantiated. Emphasis is placed on the use of objective tools to establish the level of academic achievement of those who learn

to master the content of the discipline (topic, module, etc.) in accordance with the requirements of current educational and professional programs or educational standards.

Keywords: quality of training, pedagogical assessment, learning outcomes, educational and professional program, assessment criteria.